

HELENA DRAGIĆ
Sveučilište u Mostaru
Filozofski fakultet
Matice hrvatske b.b., BiH – 88000 Mostar
helenadrag@gmail.com

OSOBNA IMENA MOTIVIRANA IMENIMA RANOKRŠĆANSKIH MUČENICA

U radu se iznose podatci o dvadeset dvjema ranokršćanskim mučenicama i sveticama čijim su imenima motivirana osobna imena u Hrvata i drugih naroda. Ranokršćanskim (starokršćanskim, prvokršćanskim) mučenicama nazivaju se mučenice koje su nakon raspeća Isusa Krista do Nicejskoga sabora 325. godine podnijele mučeništvo svjedočeći vjeru Isusa Krista.

Među hrvatskim osobnim ženskim imenima koja podrijetlo baštine prema imenima ranokršćanskih mučenica jesu Katarina, Barbara, Margareta, Felicita, Cecilija, Apolonija, Agata, Violeta, Valerija, Darija, Lucija, Agneza Rimska, Suzana, Serena (Vedrana), Filomena, Anastazija, Eufemija, Julijana i Doroteja.

Od tih imena nastale su mnogobrojne izvedenice. U radu se najprije navode svete pomoćnice u nevoljama – sv. Katarina, sv. Barbara i sv. Margareta – a ostale ranokršćanske mučenice navode se dijakronijski po godinama mučeništva.

KLJUČNE RIJEČI: *svete pomoćnice u nevoljama, mučeništvo, osobna imena, izvedenice*

1. UVOD

Antroponomastika proučava motivaciju i povijest nastanka osobnih imena, prezimena i nadimaka ljudi (antroponimi). U antroponimiji najstariji sloj predstavljaju imena ljudi. O tome svjedoči i *Bašćanska ploča*, na kojoj se spominju kralj Zvonimir i opat Držiha. Prezimena se na tom spomeniku ne spominju.

Među hrvatskim ženskim imenima jesu i imena koja su motivirana imenima ranokršćanskih mučenica i svetica. Rimski car Konstantin Milanskim ediktom 313. godine proglasio je kršćanstvo državnim religijom te je 325. godine sazvaio prvi ekumenski crkveni sabor u Niceji u Bitiniji (današnja Turska). Mnogi su znani i neznani mučenici i mučenice posvjedočili Kristovu vjeru. Ranokršćanskim (starokršćanskim, prvokršćanskim) mučenicima nazivaju se mučenici koji su podnijeli mučeništvo svjedočeći vjeru Isusa Krista nakon njegova raspeća do Nicejskoga sabora 325. godine.

Među suvremenim hrvatskim imenima koja podrijetlo baštine prema imenima ranokršćanskih mučenica jesu Katarina, Barbara, Margareta, Felicita, Cecilija, Apolonija, Agata, Violeta, Valerija, Darija, Lucija, Agneza Rimska, Suzana, Serena (Vedrana), Filomena, Anastazija, Eufemija, Julijana i Doroteja. To nije popis svih ranokršćanskih mučenica jer se u radu navode one mučenice čija su imena motivirala nastanak hrvatskih imena.

Od tih imena nastale su mnogobrojne izvedenice. U radu se najprije navode svete pomoćnice u nevoljama – sv. Barbara, sv. Katarina i sv. Margareta – a ostale ranokršćanske mučenice navode se dijakronijski po godinama mučeništva.

2. SVETE POMOĆNICE U NEVOLJAMA (BOŽJE POMOĆNICE)

Mučenice sv. Barbara, sv. Katarina Aleksandrijska i sv. Margareta među četrnaest su svetih pomoćnika u nevoljama te se nazivaju i Božjim pomoćnicama.

2. 1. SV. KATARINA (ALEKSANDRIJA, OKO 282. – ALEKSANDRIJA, 306.)

Katarina je ime koje je zapravo izvedeno od grčkoga oblika *Aikatheríne*; starogrčki (eolski) *ái* znači ‘uvijek’, a *kathará* ‘čist’, dakle, ‘uvijek čista’. Ime je često u svim kršćanskim narodima. Hrvatske su inačice sljedeće: *Kata, Kate, Katica, Kaja, Katja, Kaća, Kaca, Katka, Trina, Rina* itd. U Nijemaca je potvrđeno *Katharina, Karin, Kathrein, Kathrin, Kati, Trina*; u Engleza *Katherine, Cathlin, Kathie, Kittie*; kod Šveđana *Karin, Kari*; u Danaca *Karen*; u Francuza *Catherine*; u Talijana *Caterina*; u Španjolaca *Catalina* (Jarm 1996: 67–68). Osobno ime Katarina prilagođeni je lik izveden iz grčkoga jezika, i to najvjerojatnije posredništvom latinskoga *Katharina*.

Sveta Katarina Aleksandrijska štuje se u zapadnoj, istočnoj, Anglikanskoj i Luteranskoj Crkvi. Mučeništvo je podnijela za vrijeme cara Maksimina II. Daie, koji je zapovjedio da Katarinu muče glađu i bičuju bičevima s olovnim kuglama. Tada se i careva žena s pratnjom obratila na kršćanstvo. Potom je car donio smrtnu presudu za sve kršćane osim Katarine, kojoj je ponudio brak, ali je ona to s gnušanjem odbila. Car je tada naredio da Katarinu svežu između četiri kotača optočena bodežima koji će je iskidati na komade. Međutim, snažan plamen s neba uništio je kotače. Katarina je ostala neozlijeđena, a plamen s neba pobio je krvnike i vojnike. Tada se dvije stotine vojnika obratilo na kršćanstvo. Maksimin II. Daia zapovjedio je da se svi ti vojnici pobiju, a caricu je dao pogubiti, javno je ponizivši odsijecanjem dojka. Na koncu je car oko 306. godine zapovjedio da Katarinu odvedu izvan grada i odrube joj glavu. Prema legendi, anđeli su njezino tijelo prenijeli na Sinaj i ondje ga sahranili. Stoga je poznata i kao Katarina Sinajska (Dragić 2011b: 261–264).

Spomendan je svete Katarine po gregorijanskom kalendaru 25. studenoga, a po julijanskom kalendaru 7. prosinca. Jedna je od četrnaest svetih pomoćnika. Sveta Katarina zaštitnica je filozofa, teologa, prosvjetnih djelatnika, studenata, izdavača knjiga, viših škola i knjižnica (Dragić 2011b: 264). Svetoj Katarini kršćani molitve upućuju za zdravlje usta i jezika, za lak porod te joj se molitvama utječu moleći pomoć i zaštitu od nesretnih slučajeva i pobačaja.

U hrvatskoj tradiciji sv. Katarina posebno se štuje kao zaštitnica djevojaka i žena. Kako bi se izbjeglo "Pravo prve bračne noći"¹, za vrijeme osmanske okupacije u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj na blagdan sv. Katarine održavale su se masovne svadbe.²

* * *

Katarininim imenom zovu se sv. Katarina Sijenska³, sv. Katarina – kćerka Brigite Švedske⁴, blaženica i posljednja bosanska kraljica Katarina Kosača Kotromanić, ali i brojne druge žene na svijetu.⁵

2. 2. SV. MARGARETA (ANTIOHIJA, 289. – 304.)

Ime Margareta nastalo je od grčke riječ *margarites* 'biser', 'biserno zrno'; pridjev *margarita* 'biserna' (Jarm 1996: 80–81). U *Velikom rječniku hrvatskoga standardnog jezika* (Jojić i dr. 2015: 707) *margareta* (*margarita*) znači 'ivančica',

¹ "Pravo prve bračne noći (*Ius primae noctis*) je pravo po kojem su begovi i age imali 'pravo' provesti noć s mladom i seksualno privlačnom, budućom ženom svoga kmeta. Pravo prve bračne noći vrijedilo je za nevjeste kmetova, ili slugu, jer su one bile kršćanke (vlahinje), a muslimani nisu bili kmetovi. To pravo je široko prakticirano posebno u zemljama Osmanskoga Carstva: Grčka, Bugarska, Makedonija, Srbija, Crna Gora, Bosna i Hercegovina i Hrvatska. Na dan udaje kršćansku mladu bi posjetio begov ili agin predstavnik, obično u počasnoj pratnji jednog odjeljenja vojnika. Predstavnik bi zatim odveo mladu do begove (agine) kuće, gdje bi provela dan i noć, a zatim bi je otpratio nazad njenoj kući ujutro na dan vjenčanja. Za vrijeme boravka kod bega ili age kršćanska djevojka bi bila odjevena u tradicionalnu tursku odjeću. Bile bi odjevene u dimije skrojene od tankog, često zlatom prošaranog tkanja koje ističe ženstvenost. Kosa im je bila prekrivena maramom." (Dragić 2016: 43–44).

² O sv. Katarini više u: Dragić 2011b: 260–287.

³ Sv. Katarina Sijenska rođena je u Sieni 25. ožujka 1347. godine. U ranom djetinjstvu silno je željela postati Kristovom nebeskom zaručnicom. U šestoj godini doživjela je prvo viđenje, a u petnaestoj je pristupila dominikankama. Neki navode da je pristupila benediktinkama (v. Badurina 1990: 325–326). Bila je bolehljiva, ali se odlučila posvetiti bolesnima i siromašnima. Za vrijeme kuge 1374. godine u Sieni je neumorno pomagala bolesnima. U jednom ukazanju Isus joj je naložio da se posveti apostolatu. Posljednjih deset godina života provela je zalažući se za pomirenje među gradovima, pokrajinama i državama te za obnovu u Crkvi. Sa svojih dvadeset sljedbenika 18. lipnja 1376. pošla je u Avignon papi Grguru XI. (Škrobonja /2004: 114–115/ pogrešno navodi papu Grgura IX.) i uspjela ga nagovoriti da se vrati u Rim. Time je okončano sedamdesetogodišnje avignonsko prebivalište papâ. Bila je savjetnica papama Grguru XI. i Urbanu V. Umrila je u Rimu 29. travnja 1380. godine. Njezino tijelo ostalo je do danas neraspadnuto. Papa Pavao VI. 27. rujna 1970. proglasio ju je naučiteljicom Crkve, a papa Ivan Pavao II. 1999. godine suzaštitnicom Europe. Spomendan joj je 29. travnja. Uz sv. Franju Asiškoga, štuje se kao prvotna zaštitnica Italije.

⁴ Sv. Brigita Švedska rođena je 1303. godine u Finstadu kod Uppsale u Švedskoj. Još kao desetogodišnjakinja slušala je propovijed o Isusovoj muc i to je na nju ostavilo snažan utjecaj kroz život. Prve noći nakon te propovijedi ukazao joj se Isus. Majka joj je umrla kad je imala 11 godina. U četrnaestoj godini po očevoj želji udala se za Ulfa Gudmarsona. Rodila je četvero muške i četvero ženske djece i bila uzornom majkom i suprugom. Kad joj je muž umro, angažirala se u javnom životu. Mirila je zaraćene kraljeve. Zalagala se za povratak papa iz Avignona u Rim. Željela je utemeljiti Otkupiteljjev red časnih sestara. Tu zamisao ostvarila je njezina kćerka sv. Katarina. Umrila je u Rimu 1373. Zaštitnica je udovica, Švedske te suzaštitnica Europske unije.

⁵ Blažena Katarina Kosača (Blagaj kod Mostara – Rim, 25. listopada 1478.) bila je kćerka hercega Stipana. Za predzadnjega bosanskog kralja Stipana Tomaša udala se 1446. Sagradila je šest crkava. Padom Bobovca, bosanskoga kraljevskog grada, Katarina je sa sinom Sigismundom, koji je imao 12 – 14 godina, i desetogodišnjom kćerkom Katarinom bježala prema Dubrovniku. Na vrelo Bosne zastala je odmoriti se. Turci su joj ukrali djecu, odveli je i islamizirali. Kraljica je preko Dubrovnika stigla papi u Rim. Oporučno je Bosansko Kraljevstvo ostavila u nasljedstvo Svetoj Stolici.

‘imati cvijeće ivančicu na balkonu’, ‘nabrati buketić margareta’, a *ivančica* je ‘ukrasna biljka’ (Jojčić i dr. 2015: 469) te se riječi *margareta* i *ivančica* dovode u svezu s riječi *revan* ‘koji se mnogo, usrdno moli’ (Jojčić i dr. 2015: 1334). Izvedenice su od toga imena *Gita*, *Giga*, *Gitica*, *Gitka*, *Ita*, *Maga*, *Magica*, *Marga*, *Margita*, *Margit*, *Marjeta*, *Maša*, *Margerita*, *Reta*, *Reti*, *Retica* (Jarm 1996: 80–81).

Sveta Margareta naziva se i Margareta Antiohijska, Marija Ognjena i sveta Marina. Rođena je 289. godine u Antiohiji u pokrajini Pizidiji. Bila je kći poganskoga svećenika Edezija. Majka joj je umrla rano pa je o njoj skrblila dadilja, koja ju je obratila na kršćanstvo. Upravitelj Antiohije bio je zadivljen njezinom ljepotom i htio se njome oženiti. Margareta ga je odbila izjavivši da je zaručena za Isusa Krista. Otac je Margaretu predao sucu Olibriju da joj sudi. Ne mogavši je odgovoriti od vjere u Isusa Krista, zapovjedio je da je utamniče i muče. Užarenim kliještima kidali su joj meso, bičevali je, mučili glađu i žeđu.⁶ U tamnici se đavao u obliku zmaja pojavio pred Margaretom koja se prekrizila. Zmaj ju je progutao, ali nacrtani križ koji je Margareta imala na prsima toliko se povećao da se zmaj prepolovio i uginuo, a Margareta je ostala neozlijeđena. Tada se u Antiohiji mnoštvo obratilo na kršćanstvo, a carski je upravitelj naredio da Margaretu pogube. Na putu prema stratištu 304. godine Margareta je molila Boga da spomen na nju bude pri pomoći u porodiljnim bolovima. Sv. Margareta zaštitnica je od porođajne muke, neplodnosti, pobačaja, bolesti i povrede lica. Spomendan joj je 20. srpnja. (Badurina 1990: 393; Škrobonja 2004: 141–142).

Desetak je svetica imenom Margareta. Među njima su sv. Margareta Ugarska⁷ i sv. Margareta Škotska.⁸

2. 3. SV. BARBARA (NIKOMEDIJA, KONCEM OSAMDESETIH GODINA 3. ST. – 306.)

Barbara svoje ime baštini od riječi *barbara* ‘nehelenka’, ‘nerimljanka’, ‘tuđinka’, ‘strankinja’ (usp. Šonje 2000: 56). U hrvatskoj antroponimiji *Bara* i *Barica* hipokoristici su od imena *Barbara*.⁹ Inačice su imena sljedeće: *Barbika*, *Barba*,

⁶ Sveta Margareta Antiohijska, djevica i mučenica: <http://sveci.net/index.php/2-uncategorised/414-sveta-margareta-antiohijska> (pristupljeno 6. veljače 2017.)

⁷ Sv. Margareta Ugarska, kći ugarskoga kralja Bele IV., rođena je godine 1242. Spomendan joj je 18. siječnja. Za vrijeme velike opasnosti od provale Mongola njezin se otac zavjetovao svoje prvo dijete posvetiti Bogu. Svoj je zavjet ispunio, a Mongoli nisu poharali zemlju. Godine 1242. rodila se kćerka kojoj je kralj nadjenulo ime Margareta te ju je od treće godine predao na odgoj dominikankama u Veszpremu. Nakon dvije godine provedene u redovničkom staležu Margareta je u dvanaestoj godini položila redovničke zavjete. Kad je odrasla, među ostalima, brak su joj nudili poljski princ Boleslav i napuljski kralj Karlo Anžuvinac. Margareta je ostala vjerna redovničkim zavjetima te se posvetila pomaganju bolesnika i isposničkom životu. Umrla je u 28. godini (1270.) (Jarm 1996: 80–81).

⁸ Sv. Margareta Škotska, kraljica, podrijetlom je iz engleske kraljevske loze. Spomendan joj je 16. studenoga. Njezin otac Eduard Eteling morao je pobjeći u Ugarsku. Oženio se ugarskom princezom Agatom. Kći im se rodila oko 1045. godine i nadjenuli su joj ime Margareta. Kad su se stekli uvjeti, s ocem i majkom vratila se u Englesku. Otac joj je umro. Margareta je s bratom pokušala pobjeći u Ugarsku kad su Normani prodrli u Englesku. Međutim, morska ih je oluja prisilila da se zaustave u Škotskoj. Margareta je odrasla na škotskom dvoru i u 24. se godini udala za škotskoga kralja Malkolma. Rodila je šest sinova i dvije kćeri. Osobito se brinula za bolesne i siromašne. Putovala je zemljom kako bi vidjela kako narod živi te je pomagala bolesnima i siromašnima. Umrla je 1093. u 46. godini života (Jarm 1996: 80–81).

⁹ Od 30-ih do 60-ih godina 20. stoljeća Barbara je bilo jedno od najpopularnijih imena u Americi.

Bara, Barica itd. Francuzi imaju *Barbe, Babette, Betty*; Nijemci *Barbara, Barbe, Bärbel*; u Švedana je *Barbro*; Česi *Barbora, Barča, Barka*, a Rusi *Varvara, Varja* (Jarm 1996: 18).

Sveta Barbara rođena je koncem 80-ih godina 3. stoljeća u Nikomediji, današnjem Izmiru (usp. Badurina 1991: 138). Tada je vladao car Gaius Galerius Valerius Maximianus (oko 250. – 311.). Barbarin otac, bogati trgovac purpurom Dioskor, bio je gorljivi poganin. Želeći zaštititi svoju prelijepu kćerku Barbaru, Dioskor je sagradio visok i jak toranj. Barbaru je zatvorio u taj toranj kako je nitko ne bi mogao vidjeti (Dragić 2015: 143).

Dok je Dioskor bio na putovanju, Barbara je prihvatila kršćanstvo. Zapovjedila je majstoru da na tornju napravi i treći prozor i prema istoku napravi križ od mramora. Kad se Dioskor vratio s puta, pitao je majstora zašto je napravio treći prozor i križ. Potom je pitao Barbaru, a ona mu je odgovorila da tri prozora jasno predstavljaju Oca, Sina i Duha Svetoga, a križ je napravljen kako bi podsjećao na otkupljenje (Dragić 2015: 144).

Dioskor je bijesan mačem htio pogubiti Barbaru, ali prema legendi Jakova Voraginskoga, Sveta Djevica spasila ju je prenijevši je u planinu, gdje je dvoje pastira vidjelo kako Sveta Djevica leti s Barbarom. Postoji također legenda po kojoj su se zidovi rastvorili te je tako Barbara uspjela od oca pobjeći u šumu. Po trećoj legendi, pred Barbarom se otvorila stijena u koju se ona skrila. Međutim, njezin otac odmah je pojurio za njom. Pastire je pitao gdje je Barbara. Jedan pastir zanijekao je da ju je vidio, ali drugi je pastir pokazao gdje je Barbara. Tako je Barbaru otac našao te je vukući za kosu utamničio. Svoje ljude poslao je sucu Marcijanu da je osudi na muke. Sudac se zadivio Barbarinom ljepotom i tražio je od nje da odabere hoće li sačuvati sebe i ponuditi se bogovima ili će odabrati mučeničku smrt. Međutim, Barbara je sucu odgovorila da se ona ponudila svojem Bogu – Isusu Kristu te je prezrela sučeve bogove. Suca je to naljutilo i zapovjedio je da Barbaru svuku i bičuju i da joj na rane stavljaju sol. Barbara je muke hrabro trpjela. Ujutro je ponovno izvedena pred suca, koji je, iznenađen što su joj rane zacijelile, rekao da su je nagradili njihovi bogovi. Barbara mu je odgovorila da ju je izljuje Isus Krist. Sudac se razbjesnio tražeći da Barbaru objese između dva rašljasta stabla i tuku je maljem u glavu. Nastavljeno mučenje Barbara je izdržala, a sudac je zapovjedio da je razodjevenu povedu ulicama do trga. Međutim, u gradu se stvorila takva magla da se potpuno smračilo. Sudac je naredio da je pogube mačem. Mučitelji su je odveli u grad Dallasion. Njezin otac uzeo ju je iz ruku suca, poveo na planinu i mačem je pogubio. Bilo je to 306. godine. Potom je Barbarin otac sišao s planine, udario ga je grom i od njega je ostao samo pepeo.

Relikvije sv. Barbare početkom 11. stoljeća Mlečani su prenijeli u svoj grad, a potom u katedralu sv. Ivana evanđelista u Torcello. Relikvije sv. Barbare nalaze se i u crkvi sv. Vladimira u Kijevu u Ukrajini (Dragić 2015: 144–146).

Sveta Barbara jedna je od četrnaest svetaca pomoćnika u nevolji. Zaštitnica je od nagle i nepripravne smrti; rudara; radnika koji obavljaju radove opasne po život; od groma, nevremena, požara, groznice. Također je zaštitnica topnika i općenito

vojnika, vatrogasaca, geologa, zidara, tesara, arhitekata, zemljoradnika, električara, zvonara, kuhara, oružara, djevojaka, zatvorenika. Vjernici se svetoj Barbari mole u pogibelji kada se ne mogu ispovjediti i primiti bolesničko pomazanje.¹⁰

3. Sv. FELICITA

Dvije su ranokršćanske mučenice i svete koje imaju ime *Felicita*. *Felicita* je nazvana prema latinskom *felicitas*, *-atis*, što znači 'sreća', 'radost'. Od imena *Felicita* nastala su imena *Fela*, *Fele*, *Feli*, *Felica*, *Felka* (Šimundić 2006: 112).

3. 1. Sv. FELICITA (RIM, OKO 101. – 165.)

Felicita iz Rima ranokršćanska je mučenica o kojoj je jedini sačuvani podatak taj da je pokopana na Maksimovu groblju u Rimu na *Via Salaria* 23. studenoga. Prema legendi, bila je majka sedmero mučenika, kojima je spomendan 10. srpnja.

3. 2. Sv. FELICITA (KARTAGA, POČETKOM 3. ST.)

Poznata je i sv. Felicita – sluškinja kartaške plemkinje Perpetue. O njima je sačuvan vjerodostojan izvještaj koji se nalazi u knjizi *Acta martyrum*. Rimski car Septimije¹¹ utamničio ih je s još trojicom kartaških kršćana te s njihovim vjeroučiteljem Satirom, koji je u tamnici završio obrede njihove kršćanske inicijacije. Perpetua je u tamnici zapisivala svoja sjećanja, strahove hoće li izdržati mučenje te sreću što će se žrtvovati za vjeru Isusa Krista.

Felicita je već bila pred porodom i mogla je izbjeći mučeništvo, ali se na dan mučeništva željela pridružiti ostalima koji su s njom bili u tamnici. Rodila je dva dana prije određenoga pogubljenja. Na suđenju se pojavila s djetetom u naručju. S ostalima je bačena pred divlje zvijeri na pijesak u areni.¹²

4. Sv. CECILIJA (RIM, † 230.)

Cecilija je latinsko ime (*Caecilia*). Riječ *caecilius* umanjena je i povezuje se s riječju *caecus* 'slijep'. Jakov Voraginski u svojem djelu *Legenda aurea* tumači da je ime *Caecilia* složeno od riječi *caeli lilia*, što znači 'nebeski ljiljan(i)'. U *Rječniku osobnih imena* pod natuknicom *Cecilija* navodi se sljedeće: "lat. Caecilia prema Caecilius – 'naziv rim. plemena', 'izvor', 'koji je slijep'" (Šimundić 2006: 55). Oblici su ovoga imena još *Ceca*, *Cece*, *Cecana*, *Cecara*; *Cela*, *Cele*, *Celija*, *Celka*; *Cena*, *Cenka*; *Cica*; *Ciga*; *Cija*; *Cika*; *Cija*; *Cilka*; *Cila*; *Cile*, *Cili*, *Cilika*; *Cilija*; *Civa*¹³ (Šimundić 2006: 55).

¹⁰ O sv. Barbari više u: Dragić 2015: 141–163.

¹¹ Septimije Lucije Sever (Leptis Magna, 11. travnja 146. – Eboracum, 4. veljače 211.) bio je rimski car nakon ubojstva cara Helvija Pertinaksa 193. godine. Izvršio je pohod na Britaniju 208. godine.

¹² Svete Perpetua i Felicita, kršćanske mučenice iz 3. stoljeća; <https://www.bitno.net/vjera/svete-perpetua-i-felicita-krscanske-mucenice-iz-3-stoljeca/> (pristupljeno 1. veljače 2017.).

¹³ Od imena *Cecilija* nastalo je muško ime *Cecilije*. U Engleza je ime *Cecily* (pa i muški oblik *Cecil*), a skraćeno *Sissy*, *Celia*, *Sheila*. U Francuza je *Cécile* i *Cicile*. U Nijemaca je *Cäcilia*, *Zäzilie* i *Cilly*. Ime

Prema legendi, sveta Cecilija (Rim, † 230.) bila je kći rimskoga patricija koji ju je odgajao kao kršćanku. Udala se za Valerijana, kojega je nakon vjenčanja molila da poštuje njezin zavjet djevičanstva. Valerijan je pristao uz uvjet da vidi anđela koji nad njom bdije. Cecilija je muža poslala papi Urbanu, koji se s kršćanima krio u katakombama. Dok je bio kod pape Urbana, Valerijan se obratio na kršćanstvo, a kad se vraćao Ceciliji, opazio je anđela koji je stajao do Cecilije i držao krunu od ljiljana i krunu ruža. Anđeo je krunu ljiljana položio Ceciliji na glavu, a krunu ruža na glavu Valerijanu. Tada se i Valerijanov brat Tiburcije obratio na kršćanstvo. Saznavši za to, rimski upravitelj zapovjedio im je da prestanu širiti kršćanstvo. No nisu poslušali rimskoga upravitelja, koji je zapovjedio da se braća pogube, a na početku je poštedio Ceciliju nadajući se da će pridobiti njezino bogatstvo te je zatražio da se žrtvuje bogovima. Kad je ona to odbila, pokušao ju je udaviti. Potom je zapovjedio da joj odrube glavu. Krvnik je to tri puta pokušao, ali ju je samo izranio. Cecilija je nastavila živjeti još tri dana i sve svoje imanje razdijelila je siromašnima. Smatralo se da je Cecilija za života bila bliska nebu te je mogla čuti anđeosko pjevanje i svirati na svakom instrumentu. Slušajući nebeske napjeve izumila je orgulje i posvetila ih za bogoslužje (Badurina 1991: 178–179). Zaštitnica je glazbe, glazbenika, pjesnika i slijepih. Spomendan joj je 22. studenoga.

5. SV. APOLONIJA (ALEKSANDRIJA, POČETKOM 3. ST. – ALEKSANDRIJA, 249.)

Apolonija je žensko ime prema latinskom *Apollonius* (grčkom *Apolonios*). Od imena *Apolonija* izvedenice su *Apa*, *Apica*, *Lona*, *Pola*, *Polona* i *Polka*. Prema imenu mučenice Apolonije nastala su hrvatska imena *Sunčica*, *Zora* i *Zorislava* (Jarm 1996: 16).

Sveta Apolonija rođena je početkom 3. stoljeća u Aleksandriji. Podatci o njoj postoje zahvaljujući ocu crkvene povijesti Euzebiju. Sv. Dionizije, aleksandrijski biskup, zapisao je da je živjela životom vrijednim divljenja. Kao đakonica uzorno je radila u Crkvi. Međutim, zbog toga su je pogani mrzili. Stoga je podnijela mučeničku smrt. Najprije su je zlostavljali, kliještima joj vadili zube te je izveli iz grada, naložili lomaču i tjerali je da izgovara bezbožne riječi, što je ona odbila te je zamolila da je na trenutak puste. Kad su je pustili, sama je krenula na lomaču. Bilo je to 249. godine za vladavine cara Filipa. Prema jednoj legendi, bila je kraljevskoga podrijetla, a na smrt ju je osudio otac, koji je bio poganin. Prema trećoj legendi, odrubljena joj je glava. Zaštitnica je zubara. Sv. Apoloniju u pomoć se zaziva protiv zubobolje i glavobolje.¹⁴ Spomendan joj je 9. veljače (v. Kotarac Knežević 2012: 3–15; Jarm 1996: 16).

Sv. Apoloniju u ikonografiji prikazuju "s kliještima na kojima su zubi, s dljetom, maljem i kliještima; s palmom i gorućom lomačom" (Jarm 1996: 16).

Cecilija zabilježeno je i u slavenskim jezicima. U skupini istočnoslavenskih jezika to je ime zabilježeno, npr., u ruskome kao *Sesilija*, u baltičkoj skupini, npr. u litvanskome *Cecilijus* i sl.

¹⁴ Sveta Apolonija, djevica i mučenica; http://www.katolicki-tjednik.com/vijest.asp?n_UID=637 (pristupljeno 5. veljače 2017.).

6. SV. AGATA (KATANIJA, NA SICILIJI, 231. – 259.)

Agata ime baštini od grčke riječi *agathé*, što znači 'dobra'. Hrvatske inačice imena *Agata* jesu *Aga*, *Agica*, *Agi*, *Gaća*, *Gaga*, *Gata* itd. te *Tica*, *Tijana* (Jarm 1996: 6–7). Ime *Dobriła* pučki je prevedeno ime *Agata*.

Sveta Agata rođena je u Kataniji na Siciliji 231. godine. Bila je iznimne ljepote. Za vrijeme Decijeve¹⁵ progona kršćana upravitelj Sicilije Kvintinijan, saznajući za Agatinu ljepotu, zaljubio se u nju te je zapovjedio da mu je dovedu u palaču. Unatoč svim Kvintinijanovim ponudama, Agata nije htjela zaniijekati Krista. Najprije ju je bacio među bludnice. Potom ju je osudio na bičevanje i rastezanje udova. Zbog toga je Kvintinijan zapovjedio da joj škarama odrežu grudi i bace je u vatru. Prema legendi, Agata je tada Kvintinijanu rekla: "Kruti tiranine, kako se usuđuješ tako sramotiti ženu kad si i sam othranjen na majčinih prsima?" (Jarm 1996: 6). Božjim je čudom spašena, a prema legendi, noću joj je sveti Petar u pratnji anđela iscijelio ozlijeđene grudi. Kvintinijan je zapovjedio da po tlu prospu glinene krhotine i užareno ugljvlje te da Agatu svuku i bace na užareno ugljvlje. Veliki potres spasio ju je od vatre. Njezini mučitelji izginuli su, a Kvintinijan je pobjegao. Na koncu je svetica počela moliti da je smrt oslobodi od daljnjih muka. Molitva joj je uslišena. Mučeničkom smrću posvjedočila je Kristovu vjeru 251. godine. Njezino je tijelo neraspadnuto.

Godinu dana nakon njezine smrti bujica užarene mase iz vulkana Etna zaprijetila je uništenjem gradu Kataniji. Uplašeni narod bježao je prema Agatinu grobu. Uzeli su Agatinu svilenu koprenu i nataknuili je na koplje i krenuli prema vatrenoj rijeci. Kad je vatrena bujica stigla do svetičinih moći, skrenula je ustranu, a grad je ostao pošteđen. Vidjevši to čudo, mnogi su se preobratili na kršćanstvo (Badurina 1991: 104–105). Sv. Agata je, uz Blaženu Djevicu Mariju, među sedam žena koje se spominju u najstarijem rimskom misnom kanonu.

Agatu upomoć prizivaju do jilje koje nemaju lijeka. Sveta Agata zaštitnica je od bolova u grudima te od raka dojke (Škrobonja 2004: 23–24). Spomendan je sv. Agate 5. veljače.

7. SV. VIOLETA († SREDINOM 3. ST.)

Violeta podrijetlo svojega imena ima u latinskoj imenici *viola*, *-ae* 'ljubica', 'ljubičica'. Izvedenice su od imena *Eta*, *Leta*, *Ljubica*, *Etica*, *Ola*, *Olica*, *Olka*, *Violka*, *Violica* i *Vikica*. Prema B. Klaiću (1980: 1424), *Violeta* je umanjena od *Viola*.

Sv. Violeta mučeništvo je podnijela s drugim kršćanima, a na koncu joj je odrubljena glava sredinom 4. stoljeća za vrijeme perzijskoga kralja Šapura I. (ili Sapora).¹⁶

¹⁵ Decije, Gaius Messius Quintus Traianus Decius (Sirmium, danas Srijemska Mitrovica, oko 201. – Abrittus, 1. srpnja 251.), prvi rimski car ilirskoga podrijetla. Bio je veliki progonitelj kršćana.

¹⁶ Šapur I. (ili Sapor) bio je veliki kralj Perzije (240./242. – 270./272.). Proširio je Novoperzijsko Carstvo Sasanida, koje je uspostavio njegov otac Ardašir I.

8. SV. VALERIJA (3. ST.)

Valerija je ženski oblik imena prema muškom imenu *Valerius*. Ime je nastalo prema latinskom glagolu *valeo* 'biti jak, snažan, zdrav', 'biti vrijedan', 'biti imućan'. Izvedenice su *Valerijan*¹⁷ < *Valerianus* i *Valerijana* < *Valeriana*. U hrvatskoj antroponimiji od imena *Valerija* nastale su inačice "*Lera, Lerica, Lerka, Vala, Valča, Valena, Valenka, Valera, Valeria, Valerica, Valerika, Valerka* i *Valerijana*" (Jarm 1996: 114).

8. 1. SV. VALERIJA (LIMOGES, 3. ST.)

Sv. Valerija rođena je u 3. stoljeću u Limogesu u Francuskoj. Duhovno je slijedila biskupa Limogesa sv. Marcijala (Martiala), koji ju je pokrstio, kao i njezinu majku Suzanu. Valerija je bila prisiljena na zaruke s vojvodom Étienneom od Guyenne (Akvitanije). Međutim, svoj život odlučila je posvetiti Isusu Kristu i nije došla na dogovorene zaruke. Vojvoda Étienne mislio je da ima ljubavnika te joj je odrubio glavu. Prema legendi, Valerija je odrubljenju glavu uzela i otišla biskupu Marcijalu, koji je služio misu. Na tomu mjestu je sagrađena kapela sv. Valerije. Ta kapela dio je katedrale u Limogesu. Vojvoda Étienne plačući je došao pred biskupa Marcijala te se pokajao i nakon stroge pokore pokrstio.

Relikvije sv. Valerije nalaze se uz Marcijalove relikvije u crkvi Saint-Michel-des-Lions u Limogesu. U kalendaru je 9. prosinca.¹⁸

9. SV. DARIJA († OKO 283.)

Ime *Darija* nastalo je prema muškom imenu *Darius* (grč. *Dariós*), a ishodište je u staroperzijskom imenu *Darayavahuš*. Tri su perzijska kralja imala ime Darije. *Darayat* znači 'držati', a *vahu* 'bogatsvo', 'bogataš'. U hrvatskom jeziku inačice od *Darija* jesu *Dara, Daca, Dača, Dada, Darka, Daša*¹⁹ (Jarm 1996: 31).

Sveta Darija u svetačkom je kalendaru sa svojim mužem Krizantom 25. listopada. Svjedočeći Kristovu vjeru, oboje su podnijeli mučeničku smrt oko 283. godine.²⁰ Mučeni su sjekirom i bakljom te izmrcvareni bačeni u jamu punu gliba i zatrpani pijeskom. Pokopani su na rimskome groblju *Traso* kod *Via Salaria Nuova*.

Već 450. godine zabilježeno je štovanje sv. Darije i sv. Krizanta. U 9. stoljeću dio njihovih relikvija donesen je u Köln i Salzburg. Tada se kult sv. Darije i njezina muža širio po Austriji, Njemačkoj, Italiji, Francuskoj i drugim europskim zemljama (Jarm 1996: 31).

¹⁷ U antroponimiji su poznate inačice *Lero, Vala, Valo, Valeta, Valko, Valerijan* i *Valerio*.

¹⁸ Župa Uznesenja Blažene Djevice Marije – Katedrala Poreč, Sveta Valerija; <http://www.zupaporec.com/ugodnici-bozji-2/188-sv-valerija.html> (pristupljeno 7. veljače 2017.)

¹⁹ U hrvatskoj antroponimiji poznata su muška imena *Darije, Dario, Dajo, Daro* i *Darko*.

²⁰ Sveci Katoličke Crkve, 25. listopada, Sveti Krizant i Darija; <https://hr-hr.facebook.com/Sveci.Katolicke.Crkve/posts/266561860052350> (pristupljeno 11. veljače 2017.).

10. Sv. LUCIJA (SIRAKUZA NA SICILIJI, 284. – 303.)

Lucija ime baštini od latinske riječi *lux*, što znači ‘svjetlo, sjaj, jasnoća’, a u daljnjem smislu znači ‘oko’, ‘život’. Od imena *Lucija* nastala su hrvatska imena *Svjetlana* i *Jasna*. Ime *Lucija* ima više inačica: *Luca*, *Luce*, *Luči*, *Cija*, *Lucana*, *Lucijana*, *Lucika*, *Luja*, *Lucida*, *Lucila*, *Lucijeta* itd. Kod Engleza se ime nalazi kao *Lucy*; kod Nijemaca kao *Luzie* i *Luzia*, *Luzinde*; kod Francuza kao *Lucie* i *Lucienne*; kod Čeha kao *Lucka*²¹ (Jarm 1996: 77).

Sv. Lucija rođena je 284. u Sirakuzi na Siciliji u imućnoj obitelji. Dok je bila djevojčica, otac ju je nekom bogatom mladiću obećao za ženu. Otac je ubrzo umro, a majka Eutihija teško se razboljela. Uzaludno su velik dio imetka potrošili na liječnike. Ne našavši lijeka, Lucija i njezina majka krenule su na grob sv. Agate u Kataniju. Na grobu se Luciji ukazala sveta Agata i rekla joj da joj je majka ozdravila i da će Krist po Luciji proslaviti Sirakuzu.

Lucija je odlučila svoje imanje razdijeliti siromasima. Stoga ju je njezin mladić prijavio da je kršćanka. Prisiljavali su je da se žrtvuje rimskim idolima. Lucija je odbila ponudu rekavši da poznaje samo jednoga Boga, stvoritelja neba i zemlje te da je njemu najdraža žrtva pomaganje siromašnima i udovicama. Priznala je da je sve svoje podijelila siromasima i da joj je preostalo da i samu sebe žrtvuje Gospodinu. Sudac joj je zabranio govoriti, rugao joj se zato što je rekla da iz nje govori Božji Duh te joj je zaprijetio da će je nasilu osramotiti u javnoj kući pa da će je ostaviti Božji Duh.

Kad je sudac pokušao odvesti Luciju u kuću bludnica, jaram volova nije ju mogao maknuti s mjesta. Budući da ju nije uspio tako osramotiti, naredio je da je poliju vrelim uljem i smolom pa da ju zapale. No, vatra nije dolazila do nje. Sudac je potom dao da joj mačem probodu vrat. Prije smrti predviđela je skorbu smrt Dioklecijana²² i prestanak progona kršćana. Njezino predviđanje vrlo se brzo ostvarilo.²³ Krajnji čin mučenja bilo je vađenje njezinih očiju, ali nekim čudom ona je uspjela vidjeti i bez očiju. Mučeničkom smrću u rodnom mjestu 303. godine²⁴ posvjedočila je Kristovu vjeru za vrijeme Dioklecijanova progona kršćana.²⁵

²¹ *Lucije* i *Lucijan* muška su imena nastala od imena *Lucija*. Lucijan, svećenik iz Palestine, četiri stotine godina nakon mučeničke smrti sv. Stjepana u viđenju je saznao gdje je grob svetoga Stjepana. Tijelo je otkopano i preneseno u Rim, gdje je ukopano u grob svetoga Lovre. Prema legendi, sveti Lovro okrenuo se na bok i pružio ruku svetomu Stjepanu.

²² Gaj Aurelije Valerije Dioklecijan bio je jedan od najosebujnijih vladara u povijesti Europe. Rođen je 236., 237. ili 250. godine. Podrijetlom je iz Dioclee blizu Salone. Bio je obični vojnik te zapovjednik straže cara Numerijana. Godine 284. proglašen je carem. Dioklecijanova zamisao o upravljanju carstvom srušena je građanskim ratovima nakon 305. godine, a uzroci su bili u pohlepi vladara i ambicijama da sami vladaju.

²³ Rimski car Konstantin, podrijetlom iz Niša, preobratio se na kršćanstvo te je 313. godine Milanskim ediktom kršćanstvo proglasio državnom vjerom. Car Dioklecijan umro je 3. prosinca 316. godine.

²⁴ Neki izvori navode da je sveta Lucija 304. godine podnijela mučeničku smrt.

²⁵ O sv. Luciji više u: Dragić 2010: 129–153.

11. SV. AGNEZA RIMSKA (RIM, 291.?-304.?)

Agneza, prema latinskom jeziku *agnus* 'janje', a prema grčkom *hagne* 'nevin', 'čist'. Prema *Agnezi*, hrvatska su imena *Janja*, (*Janje*), *Agica*, *Agna*, *Agnica*, *Agnezina*, *Anela*, *Inela*, *Nela*, *Nelica*, *Nelka*, *Ines* i *Neža* (Jarm 1996: 7).

Prema predaji, Agneza je bila Rimljanica plemenitoga roda. Od djetinjstva je bila kršćanka. Prema nekima, mučeništvo je podnijela za vrijeme cara Valerijana (258./259.), a prema drugima, za vrijeme Dioklecijana 304. godine. Njezin kult bio je raširen već u 4. st., a njezino ime spominje se u misnom kanonu najstarijih liturgijskih knjiga.

Oko Agneze su se isplele mnoge legende. Prema jednoj legendi, mučitelj su Agnezi koja je imala svega 12 ili 13 godina svukli odjeću kako bi je silovali, a ona se molila Bogu da njezino tijelo ostane neoskrvnjeno. Odmah joj je narasla kosa i prekrila tijelo, a s neba se spustila bijela haljina. Stoga se u ikonografiji Agneza prikazuje s dugom kosom koja pokriva njezino nago tijelo. Agneza je na lomači ostala neozlijeđena. Na koncu joj je vojnik mačem odrubio glavu. To je razlog zbog kojega je Agnezin atribut i mač. U ikonografiji se prikazuje i s palmom, univerzalnim znakom pobjede i mučeništva.

Prema legendi, Agneza se svojim roditeljima ukazala osam dana nakon smrti u pratnji janjeta (Krista). Stoga se uz njezin lik obvezno prikazuje janje koje simbolizira Isusa Krista (Jaganjca Božjega).

Blagdan sv. Agneze štuje se 21. siječnja još od 354. godine. Zaštitnica je djevojačke nevinosti. Prema legendi, tijelo sv. Agneze pokopali su njezini roditelji u vrtu svojega ljetnikovca. Stoga se sv. Agneza štuje i kao zaštitnica vrtlara.

Konstantina, kći cara Konstantina I. Velikoga, dala je sagraditi veliku baziliku nad Agnezinim grobom u Rimu. U toj crkvi sačuvana je stara tradicija da se na blagdan sv. Agneze blagoslove dva janjeta koja se potom kod rimske crkve sv. Cecilije predaju benediktinkama. Sestre benediktinke jaganjce goje do Velikoga petka. Tada se janjci zakolju, a od njihove vune benediktinke tkaju nadbiskupske palije (uska tkanina od bijele vune sa šest crnih utkanih križića koji znače nadbiskupske vlasti). Papa palije blagoslovi na blagdan sv. Petra i Pavla te ih u brončanoj i pozlaćenoj škrinji stave na grob sv. Petra. Palije dobivaju novoimenovani nadbiskupi ili patrijarsi i nose ih kod svečanoga bogoslužja na svojem misnom ruhu. Palij se ne može nikomu posuditi niti ostaviti u nasljeđe. Nadbiskupi se sahranjuju s palijem.

Poznata je i sv. Agneza iz Montepulciana u Italiji (28. siječnja 1286. – 20. travnja 1317. godine). Njezin je blagdan 20. travnja. Sveta Janja Asiška (1197. – 1253.) mlađa je sestra sv. Klare. Spomendan je blažene Janje Češke (Praške) (1205. – 1282.) 2. ožujka (Jarm 1996: 7–8).

12. SV. SUZANA RIMSKA (RIM, † OKO 304.)

Ime *Suzana* dolazi od hebrejske riječi i znači 'liljan'. Od imena *Suzana* (*Suzanica*) izvedenice su *Cuna*, *Sana*, *Sani*, *Sanica*, *Sanija*, *Sanka*, *Sanja*, *Sanjica*, *Sanjka*, *Susa*, *Suska* i dr. (Šimundić 2006: 327).

Sv. Suzana prema legendama je rođena koncem 3. stoljeća. Bila je nećakinja sv. Kaje, koji je bio papa od 283. do 296. godine. Sv. Kajo²⁶ bio je Dioklecijanov rođak. Dioklecijan ju je želio udati za svojega posinka Maksimilijana Galerija. Međutim, Suzana se zavjetovala Bogu. Kad je odbila udaju, Dioklecijan je zapovjedio da joj u njezinu domu odrube glavu. Najprije je pokopana u Kalisovim katakombama. Na mjestu gdje je bila njezina kuća sagrađena je bazilika koja je i danas među znamenitim rimskim bazilikama. O mučeništvu sv. Suzane govore martirologiji sv. Jeronima. Spomendan joj je 11. kolovoza.²⁷

13. SV. SERENA (VEDRANA), DIOKLECIJANOVA SUPRUGA (RIM, † OKO 304.)

Ime *Serena* baštini naziv od lat. *sereneus*, *adi* 'vedar', 'bistar', 'jasan', 'veseo' i 'miran'. U hrvatskoj antroponimiji često je ime *Vedrana*.

Serena je bila supruga cara Dioklecijana. Početkom kolovoza 304. godine Dioklecijan je bio bez supruge i htio je za ženu uzeti Filomenu (o kojoj je riječ u sljedećem poglavlju). Serena je kršćane branila. Tajno je u Kalistinim katakombama pokopala tijelo mučenice sv. Suzane. Kad je Dioklecijan saznao da su mu supruga i kći kršćanke, dao ih je pogubiti. O tome svjedoči i Martirologij Adona iz Vienne (800. – 875.) kao i Martirologij Katoličke Crkve, koji je odobren 15. prosinca 1953. godine.²⁸ Spomendan je sv. Serene 16. kolovoza.

14. SV. FILOMENA (10. SIJEČNJA 291. – 10. KOLOVOZA 304.)

Filomena je ime grčkoga podrijetla koje znači 'koja snažno ljubi' < *philēō* 'ljubiti, voljeti' + *ménos* 'snaga, jakost'. Od imena *Filomena* izvedenice su *Filomenica*, *Filomenka*; *Ena*, *Eni*, *Enica*; *Fika*; *Fila*, *File*, *Fili*, *Fileta*, *Filica*, *Filka*, *Filkica*; *Filja*, *Filjka*; *Mena*, *Menica*, *Menka* (Šimundić 2006: 115).

Sv. Filomena bila je kći kralja u maloj državi u Grčkoj. Majka joj je također bila kraljevskoga roda. Otac i majka bili su pogani. Dugo nisu imali djece pa su uzaludno prinosili žrtve poganskim idolima. U njihovoj palači živio je liječnik kršćanin iz Rima. Kralju i kraljici obećao je da će imati potomstvo ako se pokrste. Prihvatili su kršćanstvo i dobili kćer kojoj su dali ime *Lumena*, prema latinskom *lumen*, *-inis*, što znači 'svjetlo', 'vidjelo', 'svjetlost', 'svijeća', 'luč', 'dan', 'život', 'očinski vid', 'oko', 'ures', 'dika', 'jasnoća', 'spas' i 'pomoć' (Žepić 1979: 150). Roditelji su Lumi na krštenju nadjenuli ime Filomena. U petoj godini primila je prvu svetu pričest i od

²⁶ Kod Solina postoji ekonim *Sveti Kajo*.

²⁷ Sveta Suzana, <http://www.zupaporec.com/ugodnici-bozji-2/189-sv-suzana.html> (pristupljeno 12. veljače 2017.).

tada je svaki dan na svetoj misi primala svetu pričest. U jedanaestoj godini dala je zavjet Isusu Kristu te je svoje djevičanstvo posvetila Bogu.

Dioklecijan je u kolovozu 304. godine u audijenciju pozvao Filomenine roditelje te je i ona pošla s njima. Kad su došli u Rim, najprije su otišli na svetu misu i primili svetu pričest. S roditeljima je došla kod Dioklecijana, a on je samo promatrao prelijepu Filomenu i od kralja zatražio ruku njegove kćeri. Kralj i kraljica prihvatili su carev prijedlog te su uzaludno nagovarali Filomenu da prihvati Dioklecijanovu ponudu. Roditelji su je odveli caru, koji ju je htio pridobiti obećanjima i laskanjima te na koncu i prijetnjama. Filomena je ostala dosljedna i car ju je utamničio. U tamnici je car posjećivao Filomenu pokušavajući je pridobiti. Sedmoga te tridesetoga dana u tamnici je doživjela viđenje Bogorodice kako u naručju drži dijete. Prema legendi, Gospa joj je rekla da će trpjeti još tri dana u tamnici te da će nakon četrdeset dana napustiti mjesto patnje. Kad je Blažena Djevica Marija otišla, u tamnici je ostao nebeski miris.

Želeći prisiliti Filomenu, Dioklecijan je naredio javno mučenje. Naredio je da je svuku, vežu za stup i bičuju. Izmrcvarena je pala u nesvijest pa su je odnijeli u tamnicu. U tamnici su se pojavila dva anđela i balzamom su joj zaliječili rane. Cara su obavijestili da je Filomena izliječena te je on bezuspješno nastavio s ponudama. Na koncu je zapovjedio da joj zavežu sidro oko vrata i bace je u rijeku Tiber. Tada su se pojavila dva anđela koja su odriješila sidro, a Filomenu su odnijeli na obalu. Nastavljena su mučenja i čudesna izlječenja. Pogubljena je odsijecanjem glave. Uzor je i zaštitnica mladih.²⁹

15. SV. ANASTAZIJA (RIM, ? – SIRMINIJUM, 304.)

Anastazija dolazi od grčke riječi *anástazis*, koja znači ‘uskrснуće’ ili ‘rođen na Uskrs’.³⁰ U hrvatskoj je antroponimiji to izvorno ime rijetko, ali se pojavljuje u više izvedenica: *Asja, Asta, Naca, Nača, Naja, Naka, Nana, Nasta, Stana, Stasa, Staža, Stošija, Stajka, Taška i Zija*³¹ (Jarm 1996: 12). Šimundić (2004: 13) navodi sljedeće izvedenice: *Ana, Ane, Anica, Anka; Asta, Aste, Asti, Astica; Caja, Cajka; Caka, Cakana; Cana, Canka; Naca, Nacka; Nača; Nača; Naja, Najica, Najika; Naka, Nake, Nakica; Nala, Nalka; Nana, Nane, Nanica, Nanika, Nanka; Nasta, Naste, Nasti, Nastica, Nastija; Nata, Nate, Natica, Natka; Stana, Stane, Stanica, Stanka; Staša, Stašice, Staška; Staza, Stazi, Staška; Taza, Taska i Zija.*

Anastazija je bila Rimljanka. Protiv svoje volje udala se za rimskoga patricija Publija, ali je odlučila ostati djevicom. Stoga ju je muž zatvorio u kućnu tamnicu. Podršku i ohrabrenje pismima joj je pružao budući mučenik sv. Krizogon (Krševan). Nakon muževe smrti Anastazija je pratila Krizogona do njegove mučeničke smrti u Akvileji. Potom se uputila u Sirmij pa u Solun te ponovno u Sirmij (Škrobonja 2004: 31). Sveta je Anastazija mučeničku smrt podnijela na lomači 25. prosinca 304. u vrijeme cara Dioklecijana. Pokopana je u vlastitoj bazilici u Sirmiju.

²⁸ Sveta Serena (Vedrana) supruga Dioklecijana, mučenica; <http://sveci.net/index.php/2-uncategorised/18-sveta-serena-vedrana-rimska> (pristupljeno 12. veljače 2017.).

²⁹ Sveta Filomena, djevica, mučenica, grčka princeza; <http://sveci.net/index.php/component/content/article/2-uncategorised/1001-sveta-filomena> (pristupljeno 11. veljače 2017.).

U 5. stoljeću njezine su relikvije prenesene u Carigrad u crkvu Svetoga uskrsnuća (grčki *Anastasis*); ta je crkva preimenovana u crkvu svete Anastazije. Početkom 9. stoljeća (oko 804.) Anastazijine relikvije dobio je – od bizantskoga cara Nicefora I. – u znak izmirenja Bizanta sa Zadrom zadarski biskup sveti Donat. Pohranjene su u crkvi sv. Petra i otada (i danas) ta zadarska crkva (katedrala/bazilika) nosi ime svete Anastazije (Stošije).

Kult svete Anastazije dospio je rano i u Rim. I tamo je crkva ispod Palatina dobila Anastazijino ime, a papa bi u njoj svakoga Božića (na Anastazijin smrtni dan) u zoru služio svoju drugu božićnu misu. Taj se običaj proširio svijetom pa se sveta Anastazija sve do 1969. posvuda spominjala u božićnoj misi zornici, a u kalendaru je bila 25. prosinca. Nakon reforme svetačkoga kalendara godine 1970. svetičin je spomendan premješten na 15. siječnja, premda je neki kalendari još uvijek donose na Božić, a drugi (pogrešno) i na Božić i 15. siječnja (Badurina 1991: 112–113). Anastazija je jedina od brojnih srijemskih mučenika i mučenica iz prvih kršćanskih stoljeća ušla u kalendar opće Crkve, u rimski misni kanon i u stare litanije svih svetih, što je znak osobita štovanja.

Godine 1976. dio njezina praha (relikvija) posebnom je svečanošću vraćen iz Zadra u Srijemsku Mitrovicu, u tamošnju župnu crkvu svetoga Dimitrija, đakona i mučenika, koja je i konkatedrala Đakovačke i Srijemske biskupije. U ikonografiji Anastazija se prikazuje na upaljenoj lomači ili s vazom (posudom) u kojoj nosi pomast za balzimiranje tijela mučenika. Sv. Anastazija zaštitnica je od glavobolje i bolesti grudi.

16. SV. EUFEMIJA (KALCEDON KOD CARIGRADA, 289. – 304.)

Mnoge žene u Istri nose imena *Eufemija*, *Fuma*, *Fumija*, *Fumica* (Badurina 1990: 273). Šimundić (2006: 107) navodi da grčka riječ *eufemos* znači 'riječi dobra značenja', 'pobožna molitva', 'pobožna tišina' i 'veseo poklik'. Šimundić također navodi izvedenice od imena *Eufemija*: *Efa*, *Efi*, *Efica*, *Efika*, *Efka*; *Fima*, *Fimi*, *Fimica*, *Fimika*, *Finka*, *Fimka*; *Fimija*.

Sv. Eufemija (289. – 304.) djevica je i mučenica iz Kalcedona kod Carigrada. Rođena je u patricijskoj obitelji. Za vrijeme cara Dioklecijana 304. godine zbog kršćanske je vjere utamničena s još 49 kršćana. Mučili su je na razne načine. Kad je i nakon strašnih muka na kotaču ostala dosljedna u svojoj vjeri, stavljena je na lomaču, ali je vatra nije spalila. Potom je bačena među lavove, koji su je ozlijedili, ali je nisu htjeli proždrijeti. Pogubljena je 16. rujna 304. godine odsijecanjem glave³² (usp. Badurina 1990: 222).

³⁰ Sveti Anastazije suzaštitnik je Splita. Podrijetlom je iz Akvileje, a u Solinu je bio tkalac i stupar. Zbog kršćanstva je utamničen, a 26. kolovoza 304. ili 308. godine s mlinskim kamenom oko vrata bačen je u more ili u rijeku Jadro u Solinu. Matrona Asklepija njegovo tijelo izvadila je i sahranila ga svojoj kući. U Splitsko-makarskoj nadbiskupiji blagdan mu je 26. kolovoza, a inače mu je blagdan 7. rujna.

³¹ U muškom rodu kao *Šaša*, *Stiša*, *Stišo*, *Stiško*, *Naco*, *Nacika* itd.

³² Sveta Eufemija, djevica i mučenica; <http://sveci.net/index.php/component/content/article/2-uncategorised/800-sveta-eufemija> (pristupljeno 10. veljače 2017.).

Sv. Eufemija je uz sv. Jurja³³ zaštitnica Rovinja i njima je posvećena župna crkva u kojoj se čuva tijelo sv. Eufemije u lijepom kamenom sarkofagu. U Kalcedonu je crkva posvećena sv. Eufemiji i pred njezinim sarkofagom održan je Kalcedonski sabor 451. godine. Prema srednjovjekovnom zapisu, sv. Eufemija je u sarkofagu čudesno doplovila do Rovinja. Vjeruje se da je njezino tijelo u Rovinju od 800. godine. U to vrijeme raširio se pokret ikonoklasta, u kojem su uništavane slike i relikvije svetaca. To je činio i car pa se vjeruje da su vjernici tijelo sv. Eufemije "otpremili" u Istru.

Spomendan je sv. Eufemije 16. rujna. Na taj dan mnogi vjernici hodočaste na proslavu sv. Eufemije.

17. SV. JULIJANA (NIKOMEDIJA, 285. – 306.)

Prema Šimundiću, imena *Julij* i *Julijana* nastala su prema lat. *Iulius* 'naziv rimskoga plemena', 'izvor', 'koji je maljav'. Prema grč. *foulos* 'malje', 'prve dlake na licu', 'pahuljice'. Ime *Julija* pojavljuje se kao *Julijica*, *Jucika*, *Jucka*; *Juja*; *Juka*, *Juke*, *Jukica*; *Jula*, *Jule*, *Juli*, *Julača*, *Julča*, *Julče*, *Julči*, *Julek*, *Julena*, *Julica*, *Julika*, *Julina*, *Julka*, *Julinka*; *Lika*, *Likica*, *Lijana*, *Lila*, *Lile*, *Lili*, *Lilica*, *Lilika*, *Lilka*, *Lula*, *Lule*, *Lulka*; *Ula*, *Ule*, *Ulica*, *Ulka*, *Ulka* (Šimundić 2006: 167).

Sveta je Julijana Nikomedijska u svojoj obitelji bila jedina kršćanka. Otac ju je bio obećao poganinu Evilaziju za ženu. Julijana se pristala udati za njega pod uvjetom da postane kršćanin. Međutim, to je Evilazija rasrdilo i Julijanu je izveo pred sud. Unatoč mukama, prijetnjama i patnjama nisu je mogli odvratiti od njezine odluke. Osuđena je na smrt i pogubljena odrublivanjem glave. Bilo je to za vrijeme cara Maksimijana.

Relikvije svete Julijane iz Nikomedije prenesene su u Italiju, najprije u Puteole, potom u Cumu te 25. veljače 1207. u Napulj. Njezin kult posebno je raširen u Italiji, Španjolskoj i Nizozemskoj. Štuju je i zapadna i istočna Crkva. Spomendan joj je 16. veljače. Jakov Voraginski navodi da je Julijana iz Nikomedije mučeništvo podnijela zajedno s Barbarom.

18. SV. DOROTEJA (CAPPADOCIA, ? - CAPPADOCIA, 311.)

M. Šimundić od imena *Doroteja* navodi inačice *Doca*; *Doća*, *Dočka*; *Doća*, *Doče*; *Doda*, *Dode*, *Dodana*, *Dodica*; *Doka*, *Dokna*; *Dola*, *Doli*, *Dolica*, *Dolika*, *Dolka*; *Dora*, *Dorana*, *Doranka*, *Dorena*, *Dorenka*, *Dorica*, *Dorica*, *Dorika*, *Dorka*; *Dorota*, *Dorotica*, *Dorotka*; *Teja*, *Tejica*, *Tejka* (Šimundić 2006: 82).

Život sv. Doroteje Kapadocijske obavijen je legendama. Prema jednoj legendi, zbog kršćanstva je utamničena. U tamnicu su joj poslani dvije čuvarice zatvora da

³³ Sveti Juraj rođen je između 275. i 281. godine. Jedan je od četrnaest svetih pomoćnika u nevoljama. Mučeničku smrt podnio je 23. travnja 303. godine u Lidiji (Palestina). Zaštitnik je od visoke vrućice, bolesti s jakim grčevima, od pogibelji na vodi, padavice, kuge, ugriza zmija, ratara, pastira, ljetine i konja i ostale domaće stoke, vojnika, ratnoga konjaništva i obrta u vojne svrhe. Djevojke i žene svetoga Juru štuju kao zaštitnika od napasnika.

je zavedu. Međutim, Doroteja ih je obratila na kršćanstvo. Stoga ju je upravitelj Cezareje, Fabricije, osudio na smrt.

Na putu prema stratištu odvjetnik Teofil izrugivao se Doroteji tražeći da mu pošalje cvijeće i voće iz vrta u kojem je ona najavila da će uskoro biti. Kad je kleknula da joj odrube glavu, čudesno se pojavilo dijete (anđeo) s košarom punom ruža i zlatnih jabuka. Doroteja je na ubrus stavila tri ruže i tri jabuke i dala ih djetetu da ih odnese Teofilu i da mu kaže da će se vidjeti u vrtu. Teofil se ubrzo obratio na kršćanstvo i na koncu podnio mučeničku smrt. Doroteju su najprije mučili razapetu na spravi za mučenje. "Zabilježeno je da se još uvijek smiješila kada se sjetila obraćenih čuvarica."³⁴ Mučeništvo je podnijela u rodnom mjestu Cezareji u Kapadociji (današnjoj Armeniji) 311. godine. Spomendan joj je 6. veljače. Zaštitnica je cvjećara, vrtlara, mladenki, babica i tek vjenčanih parova. Doroteja je ime bosanske kraljice.³⁵

19. ZAKLJUČAK

U hrvatskoj antroponimiji imena navedenih mučenica postoje izvorno, ali od tih imena mnogo je izvedenica. Navedeni su podatci o dvadeset dvjema ranokršćanskim mučenicama i sveticama čijim su imenima motivirana osobna ženska imena u hrvatskoj antroponimiji. Ona svjedoče duboku ukorijenjenost Hrvata u kršćansku civilizaciju. Od imena ranokršćanskih mučenica izvedena su mnogobrojna imena u hrvatskoj antropologiji, kao i u antropologijama drugih naroda u svijetu. O ranokršćanskim mučenicama nema dovoljno pouzdanih činjenica. Stoga je njihov život obavijen legendama.

Ukupno je 14 svetih pomoćnika u nevoljama (Božjih pomoćnika), a među njima su mučenice sv. Barbara, sv. Katarina i sv. Margareta.

Koliko je poznato, prva je mučenica sv. Felicita iz Rima, koja je mučeničkom smrću oko 165. godine posvjedočila Kristovu vjeru. Njezinih sedmero djece podnijelo je mučeničku smrt. U 3. stoljeću sv. Felicita iz Kartage podnijela je mučeničku smrt. Sv. Cecilija, zaštitnica glazbe, glazbenika, pjesnika i slijepih, mučeništvo je podnijela 230. godine. U Aleksandriji je 249. godine sv. Apolonija mučeničkom smrću posvjedočila Kristovu vjeru. Deset godina kasnije (249.) u Kataniji na Siciliji zbog kršćanske vjere mučeništvo je podnijela sv. Agata. Za vrijeme perzijskoga kralja Šapura I. (ili Sapura) polovicom 3. st. mučena je i pogubljena sv. Violeta. U 3. st. svetica Valerija podnijela je mučeničku smrt. Sv. Darija i njezin muž Krizant oko 283. godine mučeni su sjekirama i bakljama te izmrcvareni bačeni u jamu punu gliba i zatrpani pijeskom.

Najviše je mučenica bilo za vrijeme Dioklecijanova progonstva kršćana. Sv. Lucija mučena je i pogubljena 303. godine. Sv. Agnezi Rimskoj 304. godine nakon mučenja odrubljena je glava. Iste su godine mučene i pogubljene sv. Margareta, sv.

³⁴ 6. veljače, Sveta Doroteja – blagdan i običaji; <http://narodni.net/6-veljace-sveta-doroteja-blagdan-obicaji/> (pristup 30. siječnja 2017.).

³⁵ Doroteja Gorjanska, kći hrvatskoga bana Ivana Gorjanskog, bila je u trećem koljenu u srodstvu s ugarskim kraljem Sigismundom. Za bosanskoga kralja Stipana Tvrtka II. Kotromanića udala se 1428. godine. Umrula je 1438. godine bez poroda.

Suzana, Dioklecijanova supruga sv. Serena (Vedrana), sv. Filomena, sv. Anastazija, sv. Eufemija.

Za vrijeme cara Maksimijana mučene su i pogubljene sv. Julijana Nikomedijska, sv. Barbara i sv. Katarina Aleksandrijska. Sv. Doroteja Kapadocijska mučena je i pogubljena 311. godine.

LITERATURA

Badurina, Anđelko (prir.). 1990. *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.

Dragić, Marko. 2011a. "Sveta Lucija u katoličkoj sakralnoj i svjetovnoj baštini Hrvata". *Hercegovina: godišnjak za kulturno i povijesno nasljeđe* 24: 129–153.

Dragić, Marko. 2011b. "Sveta Katarina Aleksandrijska u hrvatskoj katoličkoj tradicijskoj baštini". *Hum* 7: 260–287.

Dragić, Marko. 2015. "Kult sv. Barbare u kršćanskoj tradiciji Hrvata". *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja* 13, 2: 141–163.

Dragić, Marko. 2016. "Povijesne i etnološke predaje o ljubuškom kraju". *Motrišta* 92: 25–61.

Ivančević, Radovan. 1990. "Uvod u ikonologiju". *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost: 13–82.

Jarm, Antun. 1996. *Imena i imendani, Obiteljski imenar*. Zadar: Hrvatski institut za liturgijski pastoral. Dostupno na https://docs.google.com/document/d/1rud5WnbNYqrgK4exOpkJT2GqbnwLk_WUZnD49DT9HsE/edit

Jojić, Ljiljana (gl. ur.). 2015. *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.

Klaić, Bratoljub. 1980. *Rječnik stranih riječi*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.

Kotarac Ana, Izak Legović i Goran Knežević. 2012. "Sveta Apolonija u župama Porečke i Pulske biskupije". *Acta stomatologica Croatica* 46, 1: 3–15.

Šimundić, Mate. 2006. *Rječnik osobnih imena*. Zagreb: Matica hrvatska.

Škrobolja, Ante. 2004. *Sveti od zdravlja (Ilustrirani leksikon svetaca zaštitnika)*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost.

Šonje, Jure (gl. ur.) 2000. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Leksikografski zavod "Miroslav Krleža" – Školska knjiga.

Žepić, Milan. 1979. *Latinsko-hrvatski ili srpski rječnik*. Zagreb: Školska knjiga.

MREŽNI IZVORI

"Sveci katoličke crkve, 25. listopada, Sveti Krizant i Darija". URL: <https://hr-hr.facebook.com/Sveci.Katolicke.Crkve/posts/266561860052350> (pristupljeno 11. veljače 2017.)

"Sveta Apolonija djevica i mučenica". URL: http://www.katolicki-tjednik.com/vijest.asp?n_UID=637 (pristupljeno 5. veljače 2017.)

"Sveta Eufemija, djevica i mučenica". URL: <http://sveci.net/index.php/component/content/article/2-uncategorised/800-sveta-eufemija> (pristupljeno 10. veljače 2017.)

"Sveta Filomena, djevica, mučenica, grčka princeza". URL: <http://sveci.net/index.php/component/content/article/2-uncategorised/1001-sveta-filomena> (pristupljeno 11. veljače 2017.)

"Sveta Margareta Antiohijska, djevica i mučenica". URL: <http://sveci.net/index.php/2-uncategorised/414-sveta-margareta-antiohijska> (pristupljeno 6. veljače 2017.)

"Svete Perpetua i Felicita, kršćanske mučenice iz 3. stoljeća". URL: <https://www.bitno.net/vjera/svete-perpetua-i-felicita-krscanske-mucenice-iz-3-stoljeca/> (pristupljeno 1. veljače 2017.)

"Sveta Serena (Vedrana), supruga Dioklecijana, mučenica". URL: <http://sveci.net/index.php/2-uncategorised/18-sveta-serena-vedrana-rimska> (pristupljeno 12. veljače 2017.)

"Sveta Suzana". URL: <http://www.zupaporec.com/ugodnici-bozji-2/189-sv-suzana.html> (pristupljeno 12. veljače 2017.)

"Župa Uznesenja Blažene Djevice Marije – Katedrala Poreč, Sveta Valerija". URL: <http://www.zupaporec.com/ugodnici-bozji-2/188-sv-valerija.html> (pristupljeno 7. veljače 2017.)

"6. veljače, Sveta Doroteja – blagdan i običaji". URL: <http://narodni.net/6-veljace-sveta-doroteja-blagdan-obicaji/> (pristupljeno 30. siječnja 2017.)

GIVEN NAMES MOTIVATED BY NAMES OF EARLY CHRISTIAN FEMALE MARTYRS

Paper cites twenty two early Christian female martyrs and saints whose names are a motivation for first names in Croatian and other nations. Martyrs who have suffered martyrdom for testifying their belief in Jesus Christ from his crucifixion until the First Council of Nicaea in 325 AD are called early Christian (old Christian, first Christian) martyrs.

Among the Croatian female first names which are inherited from the names of female early Christian martyrs are: St. Catherine, St. Barbara, St. Margaret, St. Felicitas, St. Cecilia, St. Apollonia, St. Agatha, St. Violet, St. Valeria, St. Daria, St. Lucia, St. Agnes of Rome, St. Susanna, St. Serena (Vedrana), St. Philomena, St. Anastasia, St. Euphemia, St. Julia, St. Dorothea.

Numerous names are derived from the above mentioned names. The paper first cites female Holy Helpers: St. Catharine, St. Barbara and St. Margaret and the remaining early Christian martyrs are cited in the diachronic order according to the years of their martyrdom.

KEY WORDS: *female Holy Helpers, martyrdom, first names, derivatives*